

Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma lupaa paljon

Opetusministeriö asetti kesällä 2007 työryhmän miettimään ratkaisuja ammatillisen aikuiskoulutuksen uudistamistarpeisiin ja alkuvuodesta 2008 vastaavasti työryhmän vapaan sivistystyön kehittämisohjelman laatimiseksi.

Ammatillinen Akkuryhmä on tähän mennessä jättänyt kaksi väliraporttia ja työ jatkuu. Vapaan sivistystyön Kehoryhmä vuorostaan teki yhden väliraportin ja jätti valmiin esityksensä maaliskuun alkupäivinä. Kummankin ryhmän lopullisten esitysten toimeenpano tapahtuu suunnitelmien mukaan vuosina 2010 -2012.

Vaikka kouluopetus yleensä nähdään sivistysretoriikassa kokonaisvaltaisena ihmisen kasvun tukemisena, on aikuiskoulutus päätöksenteon tasolla ja käytännössä aina haluttu nähdä kahtena tosiasiallisesti erillisenä, omaa erityistehtäväänsä toteuttavana sektorina. Siksi vapaata sivistystyötä ja ammatillista koulutusta on kehitetty toisistaan riippumattomasti. Nykyinen koulutuspolitiikan puhe sekä Akku- ja Kehoprosessien rinnakkaisuus antaa kuitenkin viitteitä pyrkimyksestä nähdä aikuiskoulutus kokonaisuutena, jonka sisällä toteutuu tutkinnollisen ja vapaan aikuiskoulutuksen mukainen työnjako, jota eräiltä osin myös halutaan selkiyttää. Mikäli näin on, voimme odottaa prosessista enemmän, kuin vain toimintalakien täsmennyksiä.

Kolme näkökulmaa

Kansanopistojen kannalta vapaan sivistystyön kehittämisohjelma lupaa paljon. Siihen on kirjoitettu meille merkityksellisiä aivan uudenlaisia kehittämisenäkökulmia, mutta myös jo aiemmin esiin nostettuja, vielä toteutumattomia ajatuksia. Opistoja välittömästi sivuavat esitykset voidaan niputtaa kolmeen osaan: (1) kansanopistojen rahoitusjärjestelmän uudistus, (2) opistoverkoston rakenneuudistus ja (3) koko vapaata sivistystyötä ja aikuiskoulutusta sivuavat uudistukset.

Hallitsemattomasta kilpailusta monimuotoisuuden vahvistamiseen

Kansanopistot ovat joutuneet muita vapaan sivistystyön työmuotoja enemmän kärsimään vuoden 1994 alusta voimaan tulleen rahoituslain ja vuodesta 1999 lähtien voimassa oleva vapaan sivistystyön lain yhteisen kilpailuhengen vuoksi. Lakien mahdollistama (lue pakottama) opiskelijaviikkokilpailu, vapaan sivistystyön todellisiin koulutustehtäväkohtaisiin kustannuksiin perustumaton yksikköhinnan muodostumisperuste ja samanaikaisesti voimassa ollut tosiasiallinen valtionapukatto (budjettirajoite) ovat lähes tuhonneet vapaan sivistystyön edellytykset.

Ne ovat syöneet opiskelijaviikon ostovoiman, romuttaneet lopullisesti muutoinkin alimittaisen investointituen ja pakottaneet opistot vähentämään päätoimisia opettajia sekä monin paikoin luopumaan internaatin laadukkaaseen ylläpitämiseen tarvittavista henkilöstöresursseista.

Keho lupaa näihin ongelmiin merkittäviä korjauksia. Yksikköhinnan porrastusperusteiden tarkistus, valtionosuuteen liitettävä kehittämisresurssi (korkeintaan 15 % kokonaisuudesta) ja yksikköhintaan sisällytettävä investointituki tuovat toteutuessaan vakautta ja ennustettavuutta sekä toimintaan, että kehittämistyöhön. Vaikka linjausten muuttuminen euroiksi vasta lopulta

määrääkin parannusten todellisen tason, on esitettyjen periaatelinjausten saaminen säädöksiin joka tapauksessa tarjolla olevan uudistuksen edellytys.

Rakennemuutostukin on mahdollisuus

Kansanopistoväkeä ennalta eniten arveluttava esitys on opistojen määrän rajoittamiseen tähtäävä rakennemuutos. Kehittämishankkeiden paperi ei vielä anna yksityiskohtaista selvyyttä siihen mitä kansanopistoverkon tiivistämisvaatimus viimekädessä merkitsee. Vastaus saadaan vasta, kun ensin tartutaan toimeen.

Käsitykseni on, että opistoliikkeen vastaukseksi asetettuun haasteeseen riittää verkottuva yhteistyö, joka oikeasti synnyttää opistokentän sisällä ja muiden aikuiskoulutuksen toimijoiden kanssa monimuotoisia yhteisiä opetusohjelmia ja niiden kehittämishankkeita sekä kansalaisyhteiskunnan eri toimijoiden kanssa toteutuvia projekteja.

Tavoitteena tulee olla sekä osaamisen että aineellisten resurssien kannalta nykyistä vahvempien, uudistumiskykyisempien ja monipuolisempia vapaan sivistystyön ohjelmia tarjoavien opistojen luominen. Fuusioita ei tarvita, elleivät ne synny opistoryhmittymien omaaloitteisesti määritellyistä tavoitteista. Sekään ei ole poissuljettu mahdollisuus, mutta edellyttää taustayhteisöiltä erityistä kykyä luottaa oman identiteetin vahvuuteen ja yhteensopivuuteen kumppanien kanssa. Ensisijainen tavoite tulee olla laadun parantaminen, jota volyymin kasvu tukee. Yhteistyön tulee vahvistaa erilaisuuden ja monimuotoisuuden toteutumista, ei niiden toisiinsa sulattamista.

Pidän selvänä ja myös arvokkaana, että opistojen vahvistuva yhteistyö lisää toteutuessaan opistojen voimavaroja myös yhteiskunnan resurssijaosta parhaillaan käytävässä kilpailussa. Vapaan sivistystyön ongelma on kiistatta aina ollut huono tunnettavuus ja hämärästi ymmärretty tehtäväkuva. Näkyvyyttämme parantavan uuden yhteistyön avulla voimme saada lisää ymmärrystä ja hyväksyntää. Tuttuja toimijoita kuunnellaan ja ymmärretään markkina-kysynnän ohjaamassa todellisuudessa tuntemattomia paremmin; ne koetaan vetovoimaisemmiksi. Tämän hyväksyminen on realismia ja tulevan menestyksen yksi edellytys. Kysymys ei ole markkinoille alistumisesta, vaan niiden dynamiikan tarpeellisesta hyödyntämisestä.

Aikuiskoulutustuki vapaaseen sivistystyöhön

Muutaman vuoden takainen Pat-mietintö sisälsi esityksen aikuiskoulutustuen ulottamisesta koskemaan määrätyn edellytyksin myös vapaan sivistystyön opintoja. Tätä eduskunnan yksimielisesti hyväksymää esitystä ei jostain kumman syystä ole toistaiseksi haluttu toteuttaa, Nyt sen aika on kuitenkin tullut.

Kehossa ajatus on mukana ja siinä kansanopistoille linjatut sosiaaliset sivistystehtävät suorastaan edellyttävät sosiaaliturvan ja Akku-työryhmän yhteisen aikuiskoulutustuen uudistamista koskevan esityksen (aikuiskoulutustuen laajentaminen koskemaan työttömiä ja tuen rahallisen tason korottaminen työttömyyspäivärahan tasolle) ulottamista koskemaan myös kansanopistojen pitkiä opintolinjoja.

On pelkkää teeskentelyä odottaa työssäkäyvien ja perheellisten aikuisten osallistumista näiden linjojen opintoihin ilman opintososiaalista tukea. Jos se olisi mahdollista, olisi loogista poistaa aikuiskoulutustuki muualtakin. Näin ei kuitenkaan tapahtune.

Läpinäkyvyys luo uskottavuutta

Keho esittää VSOP -ohjelman tavoitteisiin viitaten, että on saatava aikaan myös vapaata sivistystyötä koskeva tutkimusohjelma sekä kattava ja luotettava toiminnan tilastointi. Esitykset ovat tärkeitä. Ilman riittävää luotettavaa ja läpinäkyvää tietoa eivät vapaan sivistystyön yhteiskunnallisen ja sivistyksellisen merkityksen pätevä julkinen arviointi ja työn ajankohtaisen vaikuttavuuden osoittaminen ole mahdollista.

Tutkimuksen ja tilastojen rinnalla kolmas merkittävä tekijä on sekä ulkoisen, että sisäisen arvioinnin menetelmien jatkuva aktiivinen kehittäminen. Tähän mennessä saadut ulkoisen arvioinnin tulokset antavat odottaa parempaa.

Ville Marjomäki
rehtori
Lahden kansanopisto